

Галина Орендарчук, Олеся Розумович

СОЦІОЛОГІЯ КОНФЛІКТУ (МАТЕРІАЛИ ДО ЛЕКЦІЇ)

1. Історія становлення соціології конфлікту

Проблема конфлікту є об'єктом вивчення багатьох соціогуманітарних дисциплін, з-поміж яких наприкінці XX ст. сформувалась окрема галузь соціології – соціологія конфлікту.

Перші спроби дослідження проблеми конфлікту мають місце в працях китайських філософів в VII-VI ст. до н.е. Давньогрецькі мудреці Платон та Аристотель розмірковували про необхідність утворення державної організації, яка б вирішувала проблему соціальних суперечностей. Італійський мислитель - епохи Відродження Н.Макіавеллі в працях, присвячених римській історії, розглядав різні типи конфліктів і підкреслював їхню позитивну роль в розвитку суспільства. Ідея війни всіх проти всіх і створення держави як єдино можливого способу вирішення цієї проблеми міститься у працях англійського філософа Т.Гоббса (XVII ст.). Конфлікт як соціальне явище вперше був проаналізований в праці англійського економіста і філософа А. Сміта "Дослідження про природу і причини багатства народів" (XVIIIст.). Він підкреслював, що в основі конфлікту лежить поділ суспільства на класи і економічне суперництво між ними. Німецький філософ Г.Гегель (XIX ст.) однією з причин соціальних конфліктів розглядав соціальну поляризацію між накопиченням багатства в "руках не багатьох" і жахливою бідністю більшості населення.

Фундатори соціології О.Конт і Г.Спенсер вважали, що постійні збройні конфлікти, властиві суспільному життю минулих віків, поступово припиняються з прогресом ремесел, торгівлі й зростанням освіченості людей. Засновниками власне соціологічної теорії конфлікту вважають К.Маркса, М.Вебера, Г.Зіммеля. К.Маркс вважав, що конфлікти є результатом соціальної нерівності, а проявом конфліктів є класова боротьба, що обов'язково має завершуватися соціальною революцією. Німецький соціолог М.Вебер головним соціальним конфліктом вважав боротьбу між політичними партіями як виразниками інтересів громадськості та бюрократією.

Основні принципи теорії конфлікту вдалось сформулювати німецькому соціологу Г.Зіммелю, який підкреслював, що конфлікти є соціальним процесом, здатним

згуртувати конфліктуючі групи. Конфлікт може бути врегульований мирними засобами і сприяти удосконаленню суспільних відносин.

В середині XX ст. в соціології з'явився напрямок, який, глибоко вивчаючи проблему соціальних конфліктів, розглядає їх як такий феномен, що органічно присутній в суспільному житті. Найбільш видатними дослідниками цього напрямку є: Л.Козер (США), Р.Дарендорф (Німеччина) і К.Боулдінг (США).

Л.Козер, автор концепції "позитивно-функціонального конфлікту" у праці "Функції соціального конфлікту" підкреслює, що в будь-якому суспільстві існує соціальна нерівність і стан психологічного невдоволення членів суспільства, які породжують соціальне напруження між індивідами і різними соціальними групами. Це напруження нерідко знімається через різні конфлікти. Конфлікт, особливо соціально контрольований, є своєрідним "запобіжним клапаном" системи, він дозволяє "очищати повітря", яким дихають його учасники, краще пізнавати один одного і навіть зближуватись у межах певної соціальної спільноти. Перед лицем зовнішньої небезпеки конфлікт солідаризує індивідів, допомагає підтримувати згуртованість групи і суспільства в цілому. Отже, конфліктні процеси за певних обставин сприяють збереженню, зміні й пристосуванню соціальної системи до певних умов. Конфлікт сприяє виникненню нових, більш прогресивних форм соціальної організації, а також економічному і технологічному удосконаленню суспільного життя.

Р.Дарендорф є засновником теорії "конфліктної моделі суспільства", зміст якої викладено в праці "Класи і класовий конфлікт в індустріальному суспільстві." Суть його концепції в наступному: будь-яке суспільство перебуває у стані постійних змін; у будь-якому суспільстві постійно існують конфлікти й незгоди; суперечливість інтересів є наслідком поділу влади, розподілу на володарів та підвладних; кожне суспільство базується на примусі, на насильстві одних його членів над іншими. Дарендорф, відмічає, що в суспільстві існує нерівність по відношенню до розподілу влади, а тому й відмінні інтереси і прагнення різних людей, що й викликає непорозуміння та антагонізми. Суспільство відрізняється не наявністю чи відсутністю конфліктів, а різним ставленням до них з боку влади. Тому і в демократичному суспільстві вони мають місце, але якщо їх раціонально регулювати, то вони не призведуть до соціальних потрясінь.

К.Боулдінг, фундатор "загальної теорії конфлікту" у своїй праці "Конфлікт та захист: загальна теорія" підкреслює, що в сучасних суспільствах можливе і необхідне регулювання соціальних конфліктів, які є невід'ємною частиною суспільного життя. Усвідомлення сутності соціальних конфліктів дозволяє суспільству контролювати і управляти ними, передбачати їхні наслідки. Конфлікти є ситуацією, за якої сторони розуміють несумісність власних позицій та намагаються випередити одна одну в своїх діях. Конфлікт виступає як вид соціальної взаємодії, під час якої сторони усвідомлюють своє протистояння і своє ставлення до нього. І тому вони свідомо виробляють тактику і стратегію боротьби. Але все це не виключає того, що конфлікти можливо і потрібно долати або обмежувати.

У колишньому Радянському Союзі домінуючою була концепція про відсутність у соціалістичному суспільстві антагоністичних соціальних груп, а отже і неможливість існування конфліктів. Але коли через певні соціальні обставини суспільство вибухнуло великою кількістю конфліктів – політичних, економічних, національних, конфесійних, територіальних - то стала зрозумілою необхідність теоретичного дослідження проблеми конфлікту і практичного вміння регулювати ним.

2. Соціальний конфлікт, його суть і структура

Проаналізувавши зміст основних конфліктологічних теорій, слід виділити вихідні тези, які є основою конфліктного підходу до розуміння суспільних явищ:

- основою соціального життя є інтереси;
- соціальне життя закономірно і неминуче породжує зіткнення групових інтересів, бо в усіх соціальних системах існує нерівномірний розподіл обмежених за кількістю цінних ресурсів і нерівний доступ до благ;

- конфлікти інтересів рано чи пізно викликають відкрите протистояння між тими, хто володіє, і тими, хто не володіє цінними ресурсами;
- конфлікти спричиняють реорганізацію соціальної системи, створюючи нові види нерівності, що, в свою чергу, слугуватиме поштовхом до нових конфліктів та змін.

Соціальний конфлікт – це зіткнення протилежних інтересів, цілей, позицій та поглядів суб'єктів соціальної взаємодії. Конфлікт завжди пов'язується з суб'єктивним усвідомленням обома сторонами конфлікту суперечностей своїх інтересів як членів тих чи інших соціальних груп. Тобто, якщо люди не відчують розбіжностей у своїх інтересах, то конфлікту не виникає. І навпаки: якщо інтереси є спільними, але їх виразники налаштовані один до одного вороже, то виникає конфлікт, як зіткнення, протистояння соціальних суб'єктів.

Більшість соціологів вважають, що існування безконфліктного суспільства неможливе, бо конфлікт – це джерело змін, які відбуваються в суспільстві, це невід'ємна частина буття. Конфлікт робить соціальні відносини більш мобільними. Звичні норми поведінки і діяльності індивідів, які раніше задовольняли їх, з дивною рішучістю відкидаються. Під впливом конфліктів суспільство може змінюватися. Чим сильніший конфлікт, тим помітніший його вплив на протікання соціальних процесів і темпи їх здійснення.

Соціальний конфлікт – складне соціальне явище, в структурі якого можна виділити такі основні елементи:

1. Сторони конфлікту – індивіди, групи, їхній соціальний статус і особистісні соціально – психологічні характеристики.

Учасником конфлікту є будь-яка людина, організація або група індивідів, які беруть участь у конфлікті, але не усвідомлюють цілей конфліктного процесу. Учасником може бути особа, яка випадково виявилась в зоні конфлікту і не має своїх інтересів в ньому.

Суб'єктом соціального конфлікту (конфліктантом) є окрема людина або соціальна група, які здатні створювати конфліктну ситуацію, тобто самостійно і впевнено впливати на хід конфлікту у відповідності зі своїми інтересами, впливати на поведінку і становище інших, викликати певні зміни в соціальних відносинах.

Оскільки потреби та інтереси суб'єктів можуть реалізовуватися іноді тільки через використання влади, то в конфліктах безпосередню участь можуть брати такі політичні організації, як партії, парламентські структури, державний апарат. Вони є виразниками волі певних соціальних груп, особистостей.

Німецький соціолог Р. Дарендорф до суб'єктів соціальних конфліктів відносить три види соціальних груп:

- первинні групи – безпосередні учасники конфлікту, що взаємодіють з приводу досягнення несумісних цілей;
- вторинні групи – ті, хто прагне не брати участі безпосередньо в конфлікті, але вносить вклад в його розпалювання;
- треті групи – ті, хто зацікавлений в розв'язанні конфлікту.

2. Предмет конфлікту. Конфлікти виникають лише за наявності предмета суперечки, який часто важко розпізнати.

3. Причини, мотиви і джерела конфлікту – індивідуальні, групові і суспільні інтереси і цілі.

4. Соціальне середовище, або умови за яких відбувається конфлікт – соціально – економічні, національно психологічні, політичні, релігійні.

5. Взаємодія учасників конфлікту яка включає в себе всі можливі форми конфліктної поведінки [8:323].

Дії конфліктуючих сторін проявляються в :

- створенні перешкод для реалізації планів противника;
- невиконанні іншою стороною своїх обов'язків ;
- фізичному та психологічному насильстві, погрозах;
- нанесенні шкоди майну чи репутації;

- діях, що принижують гідність людини чи соціальної групи.

Можливі форми конфліктної поведінки:

- фізичне насильство – наруга над особистістю, знищення матеріальних цінностей;
- психологічне насильство – образи, зневага, приниження;
- захоплення та утримання об'єкта конфлікту;
- демонстраційні дії – публічні висловлювання, скарги, голодування, пікетування;
- накладання санкцій – вплив на опонента через зменшення зарплати, збільшення робочого навантаження;
- тактика коаліції – створення союзів, залучення до конфлікту нових учасників;
- аргументована фіксація власних позицій – використання фактів, логічних прийомів для підтвердження своєї точки зору;
- дружельюбність – коректне спілкування, демонстрація готовності вирішувати проблему, надання необхідної допомоги, вибачення;
- угоди – передбачає обмін благами, обіцянками.

6. Наслідки конфлікту, які залежать від напруженості, масштабів, умов та часу протікання конфлікту.

Механізм соціального конфлікту та його стадії

Процес розвитку конфлікту містить кілька стадій:

- Передконфліктна ситуація – безпосередньо передую конфліктові, переходить в нього. В передконфліктній стадії суб'єкти, перш ніж вдатись до відкритих і рішучих дій, оцінюють свої можливості (матеріальні цінності, доступ до влади, інформацію, зв'язки і т.п.), вживаючи заходи для консолідації сил, пошуків прихильників. В цей час кожна із сторін будує свою стратегію дій;

- Стадія виникнення і розгортання конфлікту.

Для наявності конфлікту необхідно три основні умови: конфліктна ситуація, що об'єктивно склалася; суб'єкти конфлікту, що налаштовані на протиборство і наявність приводу для конфлікту.

Процес розростання конфлікту тягнеться до того часу, поки не з'являться перші відчутні результати протистояння. Ці результати аналізуються і осмислюються суб'єктами конфлікту. На цьому завершується початковий етап конфлікту. На початковій стадії конфлікту створюються певні умови для втручання з метою припинити конфлікт, що вже почався. Кожна із сторін уже зіткнулась з опором противника, відчула його силу і розуміє, як нелегко буде отримати перемогу. Це є період найбільших сумнівів і можливостей прийняття компромісних рішень.

Конфлікт реалізується в окремих актах - діях та протидіях конфліктуючих сторін. Дії можуть бути відкритими, безпосередніми або ж скритими ними, опосередкованими. Вони можуть бути фізичними, психологічними, ідеологічними і т.п. Дії можуть здійснюватися безперервно (ступінь напруги у відносинах постійно зростає) та хвилеподібно (періоди напруги змінюються тимчасовим затишшям). Рівень напруги знімається у вибуховому (кульмінаційному) акті. Вийти з конфлікту можливо за допомогою насильства, примирення, розриву.

- Стадія розв'язання конфлікту.

Про розв'язання конфлікту свідчить завершення інциденту. Це означає, що між конфліктантами припиняється взаємодія. Усунення інциденту – необхідна, але недостатня умова для зникнення конфлікту, тому що за певних умов конфлікт може спалахнути знову.

Розв'язання конфлікту можливе, якщо буде викорінена основна причина конфлікту, коли суперники перестануть бачити один в одному ворога, коли зміняться вимоги сторін і суперник піде на поступки. Поступки можливі одночасно із двох сторін. Розв'язання конфлікту може бути частковим або повним. Повне розв'язання – це припинення конфлікту. Установка на боротьбу змінюється орієнтацією на співробітництво, а "образ ворога" трансформується в "образ партнера".

При частковому розв'язанні конфлікту змінюється тільки зовнішня його форма, але зберігаються внутрішні спонукальні мотиви до продовження протиборства.

3. Причини і функції соціальних конфліктів

Американський соціолог Л. Козер відмічав, що соціальний конфлікт виникає тоді, коли певні групи людей починають не визнавати законно існуючу в суспільстві систему розподілу матеріальних благ і влади і розпочинають боротьбу за зміну цієї системи. Чим менше в суспільстві легальних засобів, за допомогою яких незадоволені можуть висловити свою незгоду з існуючими порядками, тим більш ймовірним буде їхнє бажання змінити ситуацію практично.

Німецький соціолог Р.Дарендорф основною причиною появи соціальних конфліктів вважає об'єктивно існуючу нерівномірність розподілу влади серед представників різних соціальних груп. Всередині будь-якої соціальної спільноти завжди виділяють дві групи людей – ті, хто керує, і ті, хто підпорядковується. Ті, хто виконує "керівну роль", об'єктивно зацікавлені в збереженні існуючого порядку, а ті, хто підпорядкований, - в зміні та перерозподілі влади. Протилежність інтересів і призводить до виникнення конфлікту.

До найголовніших причин виникнення соціального конфлікту належать:

- економічні причини. Конфлікти виникають як результат соціально-економічної нерівності, як результат зіткнення інтересів в процесі виробництва та розподілу суспільного багатства. Це може бути зв'язано зі становленням ринкових відносин, з перерозподілом власності, з відсутністю законодавчої бази вирішення трудових конфліктів.

- соціальні причини. Причиною конфлікту може бути прагнення змінити соціальне становище. Зокрема, в сучасному суспільстві значно посилилась соціальна поляризація, що є результатом розвитку національного господарства в умовах ринкової економіки і невтручання держави в розвиток економіки;

- політичні причини. Конфлікти виникають з приводу влади: між основними гілками влади; внутрішньо парламентські конфлікти; міжпартійні конфлікти; конфлікти між ланками управлінського апарату;

- духовно-психологічні причини. Конфліктні ситуації виникають як результат несумісності інтересів та поглядів, протилежності ідеологічних засад, різного розуміння соціально-економічного розвитку держави. Часто окремі індивіди можуть бути незадоволені своїм статусом у певному середовищі.

Знання причин соціального конфлікту дає можливість погасити його на стадії зародження.

Серед чинників соціального конфлікту виділяють:

- інформаційні – конфлікт виникає як результат неповного або перекрученого інформування учасників конфлікту;

- ціннісні - конфліктна ситуація виникає як результат намагання змінити певні системи цінностей, ціннісні пріоритети, що стосуються ідеології, етичних аспектів, релігійних вірувань, професійних цінностей;

- поведінкові – до конфлікту приводить поведінка однієї із сторін конфлікту, що загрожує безпеці іншої, посягає на цінності іншої сторони конфлікту.

Функції соціальних конфліктів

На думку Л. Козера, "конфлікт – це боротьба за цінності і претензії на певний статус, владу і ресурси; боротьба, в якій цілями противників є нейтралізація, заподіяння шкоди або знищення суперника". В закритому суспільстві конфлікти розривають соціальні зв'язки, призводять до революції. У відкритому демократичному суспільстві конфлікти можуть сприяти подальшому розвитку суспільства, його оновленню.

До позитивних функцій конфлікту відносяться:

- зняття соціальної і психологічної напруги у відносинах між учасниками конфлікту;

- комунікативно-інформаційна. Під час зіткнень, протистоянь індивіди можуть краще пізнавати один одного, усвідомлювати власні інтереси і проблеми своїх

суперників, виявляти спільні проблеми, пристосуватись один до одного і шукати компроміс;

- консолідуюча (об'єднуюча) - індивіди проявляють прагнення до співробітництва, об'єднуються, щоб захищати власні інтереси;

- функція стимулятора і рушійної сили соціальних змін. Конфлікт сприяє руйнуванню неефективних форм соціальної організації, а отже, сприяє розвитку суспільства;

- функція сприяння формуванню соціально-необхідної рівноваги, переоцінки і зміни попередніх цінностей і норм суспільства (завдяки розв'язанню конфлікту). Конфлікт дозволяє за допомогою необхідних для його вирішення реформ та інтегративних зусиль привести соціальний організм у відповідність до умов, що змінилися.

Але конфлікти можуть мати і негативний характер, дестабілізувати відносини в суспільстві, заважати його нормальному функціонуванню, руйнувати соціальні спільноти, взаємозв'язки між соціальними групами (н-д, страйки, міжнаціональні конфлікти).

До негативних функцій суспільства відносять такі:

- дестабілізуюча - порушується стабільність суспільства, його існування як певної соціальної системи; виникає намагання захистити свої інтереси навіть неконкретними способами;

- дезінтегруюча – послаблюються соціальні зв'язки у суспільстві між окремими соціальними групами, спільнотами.

Завдання управління конфліктом полягає в тому, щоб не допустити поширення конфлікту або послабити його негативні наслідки.

4. Типи соціальних конфліктів

Важливість проблеми типології конфліктів зумовлена необхідністю контролю і регулювання процесу протікання та розвитку конфлікту. Найбільш поширеною є класифікація за вертикальним та горизонтальним рівнями.

За основу класифікації на вертикальному рівні взято суб'єкт конфлікту (сторони, які взаємодіють). Виділяють такі рівні:

- внутріособистісний – включає конфлікти, які відбуваються на рівні індивідуальної свідомості особистості, її переживань, що пов'язано з суперечностями морального, вольового характеру;

- міжособистісний - в його основі лежать протиріччя і непорозуміння між окремими людьми;

- конфлікт між особистістю і суспільством проявляється як результат тиску зі сторони адміністративних і економічних норм, як конфлікт з соціальними інститутами, які підтримують ці норми;

- міжгруповий – це конфлікт між соціальними групами і спільнотами. Джерелом протилежних інтересів цих груп є суспільні потреби, тому виникнення конфлікту пов'язане з неможливістю задовольнити ці потреби;

- конфлікт на міжнаціональному і міждержавному рівні. В основі лежить боротьба за права та інтереси етнічних груп. Ці конфлікти зв'язані зі статусними та територіальними претензіями. Часто провокуються силами націоналістичного, сепаратистського і фанатично-релігійного спрямування.

Основою класифікації конфліктів на горизонтальному рівні служить поділ за сферами суспільного життя, де відбуваються конфлікти:

- конфлікт в сфері економіки, що пов'язано з виробництвом і розподілом продукції, з умовами праці, системою розподілу ресурсів;

- конфлікт в сфері влади і політичної структури суспільства;

- конфлікт в сфері культури, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення;

- побутові конфлікти.

Можливі й інші способи класифікації конфліктів, наприклад, за формою прояву:

• конфронтація – пасивне протистояння груп з протилежними політичними, економічними чи соціальними інтересами. Це протистояння не набуває форми відкритого зіткнення, але є малопродуктивною формою конфлікту, бо ніхто із конфліктантів не бере до уваги позицію іншого;

• суперництво – боротьба за визнання особистих досягнень і творчих здібностей зі сторони суспільства або соціальної групи. Ціль суперництва – набуття кращих позицій, визнання;

• конкуренція – її метою є отримання вигоди, прибутку або доступу до дефіцитних благ.

За тактикою, яка використовується сторонами, виділяють такі види конфліктів:

• сутічка – коли противників розділяють непримиримі протиріччя і розраховувати можна тільки на перемогу;

• дебати – можливі суперечки, маневри, і обидві сторони можуть розраховувати на компроміс;

• гра – обидві сторони діють в рамках одних і тих же "правил гри", що сприяє пом'якшенню конфліктної ситуації.

За критерієм реальності виділяють такі види конфлікту:

• відкритий (справжній) – інтереси конфлікту, суб'єкти, тактика чітко демонструються;

• патентний (схований) – через об'єктивні причини існує конфліктна ситуація, але конфлікту не відбувається, він не виражається назовні;

• хибний – не існує об'єктивних підстав для конфлікту, відбувається лише через неправильне сприйняття та розуміння.

До складних форм соціального конфлікту належать:

• Бунт – формами його прояву є заколот, повстання, заворушення. Це стихійні і активні форми конфлікту, коли в силу вступають закони натовпу. Люди звільняються від покори будь-якій владі, втрачають контроль над своєю поведінкою;

• Соціальна революція – проявляється у формі суттєвих і різких соціально-політичних перетворень;

• Війна – здійснюється у формі насильства між великими групами людей.

5. Управління соціальними конфліктами та розв'язання його

Завдання управління конфліктом полягає в тому, щоб не допустити його розгортання і знизити ступінь негативних наслідків.

Умови розв'язання конфлікту:

- виявлення причин конфлікту;
- взаємна зацікавленість сторін у розв'язанні конфлікту;
- спільний пошук шляхів подолання конфлікту.

Методи врегулювання соціальних конфліктів:

• Метод уникнення конфлікту. Йдеться не про розв'язання, а про затухання конфлікту. Застосовується за відсутності сил та часу для боротьби, прагнення виграти час. Це проявляється в ситуаціях, коли з політичної арени сходять певний політичний діяч, учасник конфлікту уникає зустрічі з суперником, посилається на відсутність часу. Але уникнення конфлікту не означає його ліквідації, тому що залишаються причини конфлікту;

• Метод переговорів (компроміс) – Дозволяє уникнути застосування насилля. В процесі переговорів сторони обмінюються думками, що знижує гостроту конфлікту, допомагає зрозуміти аргументи сторін, об'єктивно оцінити співвідношення сил і умови перемир'я. Переговори дозволяють змінити вимоги сторін, піти на певні поступки, врахувати претензії іншої сторони досягнути взаєморозуміння, прийти до згоди, консенсусу, відкрити шлях до співробітництва;

• Метод усунення причин конфлікту є найбільш ефективним способом вирішення існуючих протиріч. Полягає він у подоланні "образу ворога", що склався у конфлікуючих сторін;

• Метод врегулювання конфлікту за допомогою посередництва (медіаторства). В ролі посередників можуть виступати як організації, так і окремі особи. Практика підтверджує, що вдало підібраний посередник може швидко врегулювати конфлікт там, де без його участі примирення було б неможливим. Так, в світовій практиці вирішення соціальних конфліктів роль посередників іноді виконують лауреати Нобелівської премії, демонструючи ті високі вимоги, якими має володіти особистість посередника (авторитет, висока професійність, моральність). Посередник може виступати у ролі третейського судді (авторитарна роль, може забезпечити вольове припинення конфлікту і розведення конфліктуючих сторін) або арбітра (теж має значні повноваження, але сторони можуть опротестувати його рішення).

Таким чином, у суспільстві завжди присутня боротьба інтересів. Незалежно від того, чи є вона відкритою чи схованою, потрібне глибоке теоретичне вивчення з метою управління цією боротьбою. Хоча конфлікти повністю неможливо усунути, їх (за висловом німецького соціолога Р.Дарендорфа) "певною мірою можна скеровувати й контролювати".

Література

1. Гидденс Э. Социология: Учебник. М., 1999. 2. Дружинин В., Конторов А., Введение в теорию конфликта. - М., 1989. 3. Здравомыслов А.Г. Социология конфликта. Учеб. пособие. - М., 1995. 4. Ишмуратов А.Т. Конфликт и згода. Основы когнитивной теории конфликтов. - К., 1996. 5. Карнеги Д. Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей. - СПб., 1992. 6. Скотт Д.Г. Конфликты и пути их преодоления. - К., 1991. 7. Смелзер Н. Социология. - М., 1994. 8. Соціологія. Підручник/ За ред. проф. Городяненка В.Г. - К., 2002.

Анотація

В статті проаналізовано суть, структуру, функції, причини і типи соціальних конфліктів, а також методи їхнього врегулювання.

Annotation

The article analyses the problems of structure, functions, types of social conflicts and methods of their regulations.